

RELANSAREA ECONOMIEI REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19

¹Rodica CRUDU, dr.

e-mail: crudu.rodica@ase.md

²Ruslan MAHMADBECOV

e-mail: mahmadbecov.r@gmail.com

^{1,2}Academia de Studii Economice din Moldova (ASEM)

MD-2005, Republica Moldova, Chisinau, str. Banulescu-Bodoni, 61

Tel.: (+373 22) 22 41 28, www.ase.md

Abstract. *Circumstanțele create de pandemia COVID-19 necesită noi abordări strategice și căi de soluționare pentru a face față provocărilor și instabilităților din mediul economic, inclusiv pentru a susține relansarea și restructurarea economiei naționale pentru perioada post-COVID-19. Studiile arată că atât PIB-ul mondial cât și cel național va scădea, în diferite proporții, în dependența abilității de manevrare a economiei pe parcursul pandemiei. Întreprinderile mici și mijlocii rămân a fi ținta cheie în repornirea cu succes a economiei, acestea reprezentând 90% din întreprinderile din sectorul privat din țară și antrenând 60% din populație aflată în câmpul muncii. Sondajele efectuate în rândul companiilor din diferite sectoare ale economiei arată că venitul lor a scăzut pe perioada stării de urgență cu 50% și mai mult, unele aflându-se la limitele insolvenței, iar altele disponibilizând resursele umane, astfel sporind creșterea șomajului. Prezentul articol are drept obiectiv analiza măsurilor inițiate și aplicate de autorități în vederea susținerii mediului de faceri autohton, precum și instrumentele de remaniere aplicate de firme pentru a supraviețui în condiții pandemice. Analiza sondajelor realizate de diverse instituții în vederea evaluării impactului crizei pandemice asupra economiei a servit drept instrument important în aceasta cercetare. Rezultatele cercetării scot în evidență faptul că Guvernul Republicii Moldova a încercat să intervină în situația de criză prin oferirea garanțiilor de stat în proporție de 80% pentru creditul contractat de întreprinderi în scopul suplinirii capitalului circulant și de investiții, valoarea maximă a creditului nedepășind 5 mln. lei. O altă măsură a fost susținerea întreprinderilor în procesul de digitalizare și trecere la opearea on-line, iar ideile și măsurile solicitate de către companii de a introduce vacanța fiscală, conform unor sondaje, rămâne a fi neîntreprinsă. Prin urmare, criza este momentul imperativ al implicării statului în gestionarea proceselor de amortizare al efectului negativ și ajustare la normal prin intermediul modelului macroeconomic și al instrumentelor fiscale și financiare.*

Key Words: *Criză, COVID-19, depășirea crizei pandemice, digitalizare, facilități fiscale, întreprinderi mici și mijlocii, pandemie, plan strategic, producători autohtoni, Republica Moldova, relansare economică, șomaj*

JEL CLASSIFICATION: G38, P40, P41, P44

Introducere

Pentru a vorbi despre o eventuală relansare a economiei naționale, despre planuri de acțiuni strategice concrete și despre abordarea soluțiilor de depășire a crizei, ar trebui să începem cu deslușirea cât mai bine a naturii crizei economice actuale, pentru a nu stârni instabilități, conflicte și contradicții la nivelul direcțiilor asumate și al mijloacelor utilizate, îngreunând revenirea la normal. Așadar, criza economică COVID-19 nu este o criză obișnuită, ciclică, ale cărei cauze să provină din sfera dezechilibrelor financiare, precum a fost criza economică din 2008-2009, în ciuda epuizării etapei de expansiune a ciclului economic actual, care este un element comun [Marinescu C., 2020]. Criza actuală provine din imobilizarea spontană, completă a sectoarelor economice pentru perioada restricțiilor sociale și impunerea normelor sanitare stringente pe parcursul stării de urgență, care au denaturalizat echilibrele economice în cererea și oferta agregată, în investiții, în consum, în lanțurile valorice parțiale și întregi, precum și în cele de aprovizionare.

Economia Republicii Moldova, fiind una vulnerabilă, aflată în procesul de tranziție și resprofilare din cauza precedentelor crize politice, a fost afectată profund. Incertitudinea și imposibilitatea de a

intervenii pe termen lung, au determinat autoritățile Republicii Moldova să adopte mai multe măsuri menite să stabilească un cadru de gestionare a crizei pandemice și să minimizeze efectele negative ale acesteia asupra economiei Republicii Moldova, cetățenilor în general și mediului de afaceri. Acestea, însă, nu erau pregătite din punct de vedere logic și nu au putut reacționa corespunzător. Pentru a determina care ar fi măsurile potrivite de întreprins pentru relansarea economiei naționale și revenirea la noua normalitate, acest studiu urmărește atingerea următoarelor obiective:

- Identificarea sectoarelor economice vulnerabile și aflate în abisul crizei economice;
- Determinarea măsurilor întreprinse de Întreprinderile Mici și Mijlocii (IMM-uri), ca verigi de bază ale economiei naționale, pentru a rămâne active și pentru a evita falimentarea;
- Evaluarea măsurilor întreprinse de instituțiile statului, precum și cele ale partenerilor externi în sensul repornirii, activării și ajustării proceselor economice din țară.

Epidemia de covid-19 reprezintă un test semnificativ pentru economia mondială și națională.

Profundimea recesiunii și viteza recuperării economice depind de cât de repede virusul va putea fi ținut sub control și de cât de puternice și coordonate vor fi acțiunile țărilor în politica monetară și fiscală. Acest articol se focusează pe măsurile întreprinse de uniunea europeană în general și republica moldova, în particular, pentru susținerea și relansarea economiei.

Uniunea Europeană și măsuri de răspuns la criza COVID-19

Criza economică COVID-19 este un șoc major pentru economiile globale și europene, iar modul în care principalele puteri economice mondiale decid să gestioneze situația economică este diferită. Statele membre ale UE au adoptat deja sau adoptă în continuare măsuri bugetare, de lichiditate și de politici pentru a crește capacitatea sistemelor lor de sănătate și pentru a oferi ajutor cetățenilor și sectoarelor care sunt afectate în mod special.

Liderii UE au convenit asupra următoarelor patru domenii prioritare la nivelul UE ca nivel :1) limitând răspândirea virusului; 2) asigurarea furnizării de echipamente medicale; 3) promovarea cercetării pentru tratamente și vaccinuri; 4) sprijinirea locurilor de muncă, a întreprinderilor și a economiei [KPMG, 2020]. În ceea ce privește a patra prioritate de mai sus, la 23 aprilie 2020, liderii UE au aprobat un pachet de 540 miliarde EUR de trei plase de siguranță pentru lucrători, întreprinderi și state membre. Pachetul constă din:

- 100 miliarde EUR - Sprijin pentru reducerea riscurilor de șomaj în caz de urgență (SURE), contribuind la conservarea locurilor de muncă și la sprijinirea familiilor. [European Commission (a), 2020];
- 200 miliarde EUR - Fond paneuropean de garantare pentru împrumuturi acordate companiilor (Banca Europeană de Investiții);
- 240 miliarde EUR - Sprijin pentru criza pandemiei pentru statele membre (Mecanismul european de stabilitate).

De asemenea, UE a luat măsuri pentru redirectionarea fondurilor UE pentru a ajuta statele membre. Pentru a amortiza lovitura asupra nivelului de trai ale oamenilor și a stării economiei comunitare, Comisia Europeană a adoptat un răspuns economic cuprinzător crizei pandemice, acordând lichidități întreprinderilor mici și sectorului medical, aplicând flexibilitate deplină a normelor fiscale aplicate firmelor, și revizuind regulile privind ajutorul de stat și a înființat o investiție de 37 miliarde EUR pentru răspunsul la coronavirus. De asemenea, a propus redirectionarea tuturor fondurilor structurale disponibile către răspunsul la coronavirus. Fermierii și pescarii vor primi, de asemenea, sprijin, la fel și cei mai lipsiți de ajutor. O inițiativă de solidaritate a UE pentru sănătate în valoare de 3 miliarde EUR va răspunde nevoilor sistemelor de sănătate ale statelor membre. Au fost alocate până la 800 de milioane EUR prin Fondul de solidaritate al UE, care a fost modificat pentru

a oferi sprijin statelor membre afectate de crize de sănătate publică, precum cea cauzată de COVID-19 și altele 3,1 miliarde EUR suplimentare deblocate din bugetul 2020 pentru a răspunde crizei COVID-19. [KPMG, 2020]

Mai mult, conform Comisiei Uniunii Europene [European Commission (b), 2020], liderii UE au căzut de acord ca noul cadru financiar multianual 2021-2027 să se concentreze pe relansarea economică și dezvoltarea durabilă a UE pe termen mediu și lung. Planul de recuperare "Next Generation EU (NGEU)" are menirea să protejeze piața unică comunitară, să stabilizeze balanțele de plăți de-a lungul Europei, să re-creeze locuri de muncă distruse de pandemie. Pentru punerea în aplicare a acestui plan de recuperare, Comisia Uniunii Europene va fi autorizată să contracareze împrumuturi de până la 750 miliarde EUR, în numele Uniunii, de pe piețele de capital internaționale. Planul NGEU este bazat pe ideea susținerii țărilor membre în eforturile sale de relansare a economiilor naționale, inclusiv prin susținerea investițiilor private utilizând diferite instrumente. Unul din ele este ajutorul pentru provenirea insolvenței companiilor înregistrate în UE, care sunt economic viabile, care nu au avut dificultăți financiare la sfârșitul anului 2019 și care au fost profund afectate de criza pandemică, alocându-se 300 mlrd. EUR. Această măsură țintește spre relansarea accelerată a economiei Uniunii [European Commission (c), 2020].

Economia Republicii Moldova în contextul pandemiei

Starea lucrurilor în Moldova este indisolubil legată de situația din lume și mai ales de cea din Uniunea Europeană. Conform estimărilor FMI, în 2020 majoritatea economiilor mari vor înregistra în mod colectiv scăderi ale PIB-ului situate între 2,5-3,0%, iar în unele economii recesiunea va atinge nivele și mai înalte. Estimările preliminare arătau că valoarea PIB-ului Republicii Moldova pentru anul 2020 va scădea cu 4.0-6.0%. [BusinessClass, 2020]

În vederea evaluării impactului crizei cauzate de COVID-19 asupra economiei, mai multe studii și cercetări au fost efectuate. Potrivit unei cercetări efectuate de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) din Republica Moldova, printre cele mai afectate de pandemie sunt întreprinderile exportatoare [PNUD (a), 2020]. Aceasta s-ar datora faptului că cererea externă a scăzut considerabil, dar și criza materiei prime a determinat majoritatea companiilor de pe ambele maluri ale Nistrului să-și suspende total exporturile sau să le reducă semnificativ.

Conform datelor Biroului Național de Statistică, în primele trei luni ale anului 2020 volumul de mărfuri comercializate pe piețele externe din Republica Moldova, a scăzut cu 7,9%, din cauza reducerii cererii în țările afectate de COVID-19. Un impact mai mare se constată în ramurile exportatoare: fabricarea de piese pentru autovehicule și motoare, fabricarea de fire și cabluri și dispozitivele de conexiune pentru acestea, precum și fabricarea articolelor de îmbrăcăminte și a produselor textile, prelucrarea și conservarea fructelor și legumelor.

Conform unui studiu efectuat de IDIS „Viitorul”, ca urmare a efectelor pandemiei, inclusiv a măsurilor luate pentru evitarea răspândirii COVID-19, schimburile comerciale de export de pe malul stâng al Nistrului și comerțul intern cu malul drept au intrat în zona valorilor negative, fiind în ianuarie-mai 2020 cu 9% sub nivelul de referință al anului precedent [PNUD (b), 2020]. Pe parcursul a primelor cinci luni, valoarea totală a cifrei de afaceri în schimburile comerciale dintre ambele maluri și exporturi a scăzut cu 13,6%, iar livrările pe malul drept s-au diminuat drastic pentru majoritatea grupurilor de produse.

Potrivit unor sondaje efectuate la etapa inițială a crizei (luna Aprilie 2020) de către Expert-Group [Lupușor A., 2020], circa 2/3 din întreprinderile moldovenești anticipau scăderea veniturilor tocmai cu peste 35%. Cauzele ținând de restricțiile aplicate de autorități în contextul stării de urgență, dar în special

de reducerea cererii interne și externe. Mai mult decât atât, în vederea atenuării impactului COVID-19, 70% din respondenți afirmă că planificau să reducă costurile aferente personalului, iar 64% și 68% planificau amânarea investițiilor curente și, respectiv, strategice. În majoritatea cazurilor, optimizarea cheltuielilor de personal urma să fie făcută prin concedii pe cont propriu, diminuarea orelor de muncă și șomaj tehnic. Acestea, la rândul lor, lovind și mai mult asupra veniturilor populației și, prin urmare, asupra cererii agregate, fapt ce avea să agraveze și mai mult situația financiară a companiilor (prin efectul bulgărelui crizei). [Lupușor A., Pîntea D., Gaibu S., 2020]

Unele dintre acțiunile menționate au fost să fie unele întreprinse, pandemia afectând grav întreprinderile micro, mici și mijlocii, iar odată cu ele și mii de familii din Moldova care și-au pierdut locurile de muncă (IMM-urile reprezentând 95% din afacerile private din țară și antrenând peste 60% din populație în cadrul acestor întreprinderi). [PNUD (a), 2020]

Conform sondajului „Impactul pandemiei COVID-19 asupra activității companiilor din Moldova” [AmCham Moldova, august 2020], realizat de Camera de Comerț Americană din Moldova (AmCham Moldova) în perioada 3 – 18 iulie 2020 pe un eșantion de 205 companii din sectorul TIC, HoReCa, turism, industria ușoară, agricultură, transport, educație etc., 87% din respondenți au menționat o diminuare a veniturilor cu până la 50% și mai mult față de cele raportate la perioada similară a anului 2019. Printre factorii care au afectat cel mai mult activitatea companiilor se evidențiază diminuarea cererii la produse și servicii pe piața internă (77% dintre respondenți) și dificultățile întâmpinate de partenerii lor de afaceri, exprimate prin întâzieri la încasarea facturilor emise (56% dintre respondenți).

În scopul atenuării impactului economic al pandemiei, companiile au implementat diverse măsuri precum: accesarea de credite intra-grup, crearea oportunităților de export, crearea unor noi linii de business, reducerea programului de funcționare, amânarea investițiilor curente, reducerea costurilor aferente personalului, reducerea programului de funcțiune, reprofilarea modelului de business și orientarea către cerințe ale pieței și noile comportamente ale consumatorilor etc.

În opinia a 80% dintre entitățile participante la sondaj, măsurile care trebuie să fie implementate de către stat pentru depășirea crizei pandemice se consideră a fi reducerea impozitelor, taxelor și altor contribuții, care ar putea influența semnificativ sau absolut procesul de depășire a crizei pandemice, în timp ce 75% din respondenți au considerat introducerea vacanței la plata acestora drept un instrument absolut necesar.

În acest sens, conform Hotărârii de Guvern Nr.630 din 19-08-2020 pentru aprobarea Avizului la proiectul de lege cu privire la instituirea vacanței fiscale pentru unele categorii de întreprinderi, [HG Nr.630 din 19-08-2020] a fost respinsă ideea de aprobare a vacanței fiscale până la 31 decembrie 2020 la achitarea tuturor impozitelor, contribuțiilor și taxelor, și anume la impozitul pe venit, taxa pe valoare adăugată, accizele, impozitul privat, taxa vamală, taxele rutiere, impozitul pe bunurile imobiliare, taxele locale, contribuțiile de asigurări sociale de stat obligatorii, fapt justificat prin nementionarea finală a potențialelor categorii de întreprinderi beneficiare și prin imposibilitatea reducerii bugetului consolidat în această perioadă instabilă.

Potrivit Ordinului Nr.100 din 26.05.2020 al Ministerului Economiei și Infrastructurii cu privire la aprobarea Instrumentului de susținere privind digitalizarea întreprinderilor mici și mijlocii și operarea unor modificări la sub-programul 5004, criza COVID-19 a creat imposibilitatea deplasării consumatorilor și a afectat procesul de întâlnire a cererii și ofertei. [MEI, Ordin Nr.100 din 26.05.2020] Conform studiului „Impactul pandemiei COVID-19 asupra activităților companiilor din Moldova” [AmCham Moldova, aprilie 2020], companiile din toate sectoarele își doresc să se reprofileze și să accedă pe piața online. Ca rezultat, „Programul de Digitalizare a IMM-urilor” a fost

lansat de către Organizația de Dezvoltarea a IMM-urilor (ODIMM), având drept scop susținerea producătorilor autohtoni în vederea digitalizării proceselor de business și comercializării produselor sau serviciilor pe platformele online.

În același plan, în cadrul întrunirilor *Asociației Companiilor de Creație din Moldova și Centrului Artcor* s-a lansat platforma „GoOnline” menită să conecteze prestatorii de servicii digitale cu IMM-urile care aveau nevoie de suport pentru a-și transfera afacerile pe online și a genera vânzări. Potrivit reprezentanților platformei, în cadrul proiectului au fost digitalizate 61 de afaceri mici, ce au beneficiat de dezvoltarea identității vizuale, de pagini web integrate cu plăți online și soluții de livrare etc. Alți 25 de prestatori de servicii digitale s-au solidarizat pentru a ajuta afacerile mici să fie prezente online. [MEI, 2020a]

În ceea ce ține de garantarea creditelor, Guvernul vine cu „Noul Produs de Garantare”, un produs financiar este lansat de ODIMM în parteneriat cu băncile comerciale din Republica Moldova pentru emiterea creditelor preferențiale IMM-urilor afectate de criza pandemică. [MEI, 2020b]

Astfel, companiile ce au înregistrat o scădere a veniturilor din vânzări cu 30% în perioada martie – iunie 2020 comparativ cu perioada similară a anului precedent vor putea solicita credite pentru capital circulant garantate de stat în proporție de până la 80%, cu un comision de garantare zero până la 31.12.2021. Concomitent, companiile ce solicită credite investiționale vor putea beneficia de garanții ce vor acoperi până la 80% din credit cu o valoare de maxim 5 mln. lei. Mijloacele financiare suplimentar alocate în cuantum de 50 mln. lei, sunt supuse efectului de multiplicare, astfel pentru Produsul nou elaborat, capacitatea ODIMM de a emite garanții va fi de 150 mln. lei, cu posibilitatea realocării pe măsura consumării plafonului din mijloacele disponibile de la alte produse neutilizate, sau majorarea coeficientului de multiplicare.

Concluzii

Relansarea proceselor economice, asigurarea unei dezvoltari competitive, consolidarea mediului de afaceri, rămân printre cele mai importante provocări pentru Republica Moldova. Iar pandemia n-a făcut decât să le agraveze. În acest context, Guvernul trebuie să vină cu soluții, care să ofere posibilitatea de readaptare la noile realități cuprinse într-un plan anti-criză care să fie orientat către suportul financiar al firmelor și a populației. În procesul de creare a planurilor strategice de acțiune, modificare și realocare de bugete, ar trebui create instrumente eficiente adaptate individual către sectoare și întreprinderi, în corelație cu importanța și prioritatea punctelor, așa cum în cazul R. Moldova, cele mai afectate întreprinderi au fost cele în mai largi proporții dependente de export.

Menținerea veniturilor, atât a gospodăriilor casnice cât și a firmelor, reprezintă un factor cheie pentru menținerea cererii pe piață, evitarea creșterii ratei sărăciei, a falimentării producătorilor sau scăderea încasărilor la bugetul de stat. Aceste practici sunt pe larg utilizate de mai multe economii din Vest, dar și altele din Europa Centrală și de Est, precum Republica Cehă sau România. Alte soluții ar putea ține de asigurarea unei flexibilități fiscale sporite mediului de afaceri și a unor măsuri de protejare a locurilor de muncă, căci, așa cum au arătat și sondajele, predispunerea companiilor în soluționarea problemelor financiare pe parcursul crizei ar fi reducerea numărului de muncitori prin concediu de pe cont propriu, diminuarea orelor de muncă sau șomaj tehnic. Experiențele crizelor anterioare arată că revenirea economiei este foarte anevoioasă după ce șomajul crește mult. Iată de ce, eforturile Guvernului trebuie canalizate spre susținerea activă a producătorilor autohtoni prin diferite instrumente de ordin fiscal și financiar, precum și demararea unei campanii active de promovare a producătorilor autohtoni. Acest lucru va permite evitarea falimentelor și a disponibilizărilor în masă și atenuarea recesiunii economice, Totodată, în vederea temperării impactului crizei asupra așteptărilor consumatorilor și firmelor, este necesară o comunicare mai activă

și transparentă cu populația și mediul de afaceri pe marginea măsurilor planificate și întreprinse de autorități. Mai mult, crearea platformelor de comunicare între companii, societatea civilă, donatori externi și autorități publice ar putea reprezenta o importantă resursă de soluții pentru relansarea post criză și adaptarea la "noua normalitate. În vederea consolidării eforturilor pentru eficientizarea proceselor operaționale, creșterii randamentului, competitivității și posibilității menținerii pe piață inclusiv în perioadele restricțiilor sociale și a impunerii normelor sanitare obligatorii, este nevoie de un plan universal, structurat și susținut atât de sectorul privat, cât și de cel public.

Referințe bibliografice:

1. Marinescu C., „Economia în stare de urgență – cum repornim economia?”, Ziarul Financiar, 28.04.2020. Disponibil online la: <https://www.zf.ro/zf-24/economia-in-stare-de-urgenta-cum-repornim-economia-19104497>
2. European Commission (a), Proposal for a Council regulation on the establishment of a European instrument for temporary support to mitigate unemployment risks in an emergency (SURE) following the COVID-19 outbreak. Brussels, 2.4.2020, COM(2020) 139 final, 2020/0057(NLE). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0139>
3. KPMG, European Union: Government and institution measures in response to COVID-19, 12 August, 2020. Available online at: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/european-union-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>
4. European Commission (b), Recovery Plan for Europe, July 2020. Available online at: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/recovery-plan-europe_en
5. European Commission (c), „Solvency Support Instrument helping kick-start the European economy”, July 2020. Available online: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ssi-factsheet.pdf>
6. BusinessClass, „Что будет с молдавской экономикой после пандемии?”, 01.07.2020. Disponibil online: <https://businessclass.md/ro/actual/hto-budet-s-moldavskoj-ekonomikoj-posle-pandemii/>
7. PNUD (a), *Suedia și PNUD susțin întreprinderile mici și mijlocii să depășească criza generată de COVID-19*, August 2020. Disponibil online: https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/presscenter/articles/2020/suedia-_i-pnud-susin-intreprinderile-mici-i-mijlocii-s-depeasc-c.html
8. PNUD (b), Dezvoltarea capacităților de export de pe ambele maluri ale Nistrului, 2019-2022. Disponibil online: <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/projects/advanced-cross-river-capacities-for-trade.html>
9. Lupușor, A., *Politica macroeconomică anti-criză: din defensivă în ofensivă pentru combaterea efectelor COVID-19*, Expert-Grup, Aprilie 2020. Disponibil online la: https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Comentariu_economic_solutii-anticriza.pdf
10. Lupușor A., Pîntea D., Gaibu S., *COVID-19: Cum salvăm economia națională și pregătim terenul pentru o relansare post-criză*, Expert-Grup, aprilie 2020. Disponibil online la: https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/COVID19_Cum_salvIm_economia_nayionalI_ui_pregItim_terenul_pentru_o_relansare_post-crizI_2.pdf
11. ¹ AmCham Moldova, Ministerul Economiei și Infrastructurii, *Impactul pandemiei COVID-19 asupra activității companiilor din Moldova*, August 2020. Disponibil online la: https://mei.gov.md/sites/default/files/2._amcham_survey_report.pdf
12. ¹ Guvernul Republicii Moldova, Hotărârea de Guvern Nr.630 din 19-08-2020 pentru aprobarea Avizului la proiectul de lege cu privire la instituirea vacanței fiscale pentru unele categorii de întreprinderi, 21.08.2020. Disponibil online la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122786&lang=ro
13. Ministerul Economiei și Infrastructurii al R. Moldova, Ordin Nr.100 din 26.05.2020 cu privire la aprobarea Instrumentului de susținere privind digitalizarea întreprinderilor mici și mijlocii. Disponibil online la: http://odimm.md/files/digitalizarea/2020/Ordin_100_26.05.2020.pdf
14. AmCham Moldova, „Impactul pandemiei COVID-19 asupra activităților companiilor din Moldova”, 10 aprilie 2020. Disponibil online la: https://www.amcham.md/st_files/2020/04/16/6AmCham%20COVID%20Business%20Impact.pdf
15. Ministerul Economiei și Infrastructurii (2020a), *Tot mai mulți antreprenori își digitalizează afacerile cu suportul programelor lansate de Guvern și partenerii de dezvoltare*, 18.08.2020. Disponibil online la: <https://mei.gov.md/ro/content/tot-mai-multi-antreprenori-isi-digitalizeaza-afacerile-cu-suportul-programelor-lansate-de>
16. Ministerul Economiei și Infrastructurii (2020b), *A fost lansat un Nou Produs de Garantare pentru companiile afectate de criza generată de COVID-19*, 09.07.2020. Disponibil online la: <https://mei.gov.md/ro/content/fost-lansat-un-nou-produs-de-garantare-pentru-companiile-afectate-de-criza-generata-de-covid>